

چیرۆک بو زاروکان

- 5 -

کیفریشکا خائین

ژ نقیسینا: ئیقایینه کرییس تاتیان کرییس وەرگیان ژ ئەلمانی: حبس جعفر

جاره‌کی کێفریشکه‌کا پیرا ته‌ماع و چا‌ه برسی مه‌بوو، ل گه‌ل هه‌قاله‌کا خۆ ل میرگه‌کا مه‌زن د ژیان، گیا و فریزی ل قی میرگی شین دبوو، تیرا هه‌ردووکان دکر به‌ئێ کێفریشکا چا‌ه برسی دقا میرگ هه‌می بو وئ بیت، ژبه‌ر هندی ل حیل و هه‌والا د گه‌ریا، داکو هه‌قالا خۆ ژ میرگی دهریخیت.

کێفریشکا دی یا خشیم و ساویلکه بوو، یا دل ساق بوو، چ ژ حیل و هه‌والیت هه‌قالا خۆ نه‌دزانی.

روژ بسو روژی ته‌ماعی و دلره‌شیا کێفریشکا خائین مه‌زن دبوون هه‌تا روژه‌کی کێفریشکا خشیم و دل ساق نه‌ساخبوو، گه‌له‌ک گوهریت وئ د ئیشان، هه‌تا راده‌یه‌کی نه‌دشیاگوهریت خۆ بلقینیت و هیزا وئ هه‌می لاوازیبوو، که‌فته دنا‌ه چها‌دا.

کێفریشکا مه‌زن د دئ خۆدا گوت، ئەهه خوش ده‌لیقه‌یه، رابوو گوته هه‌قالا خۆ:

ئهن به‌قه‌کا دوختور دنیا سم، یا د فلان کوخێغه، یا د هه‌موی نه‌ساخیت کێفریشکا دا شه‌هره‌زایه. ئەز دئ ته به‌مه نک وئ دئ ته ساخکه‌ت. کێفریشکا خشیم باوه‌ر ژ کێفریشکا خائین کر و رابوو ب دویرف که‌فت. به‌ئێ شوینا ببه‌ته نک به‌قا دوختور، بره به‌ر دهرگه‌هی کونا رویقی، داکو رویقی وئ بحوت و میرگ هه‌می بو وئ بمینیت. ئەو ئی رابوو چوو دنا‌ه ته‌راشه‌کی رال به‌رامبه‌ری کونا رویقی خۆ قه‌شارت و گازی کێفریشکا خشیمکر:

خزیم دهرگه‌هی ئی بده، داکو به‌قا دوختور دهرگه‌هی ل ته قه‌که‌ت.

کێفریشکا بچووک هند گه‌له‌ک یا که‌ر نه‌بوو، وئ ئی تیرا خو دزانی، ئەوئ دهرگه‌هی کونا رویقی قوتا و بازدا، خۆ ل هندی نه‌گرت هه‌تا دهرگه‌ه قه‌دبیت. کێفریشکا خائین سه‌ری خۆ ژنا‌ه تراشی

بلندکر، داکو بزانیته کانی دئ چ چینیته. گا‌قا وئ سه‌ری خۆ بلندکر، د وئگافی دا رویقی دهرگه‌ه قه‌که‌ربوو، به‌ری خۆ دا وارا... هۆ چا‌قیت وئ ب گوهریت کێفریشکا د نا‌ه تراشی دا که‌فت، نه‌وی خۆ ها‌قیت، په‌نجیت وئ د پویرتی کێفریشکی رامن و هه‌می پورتی وئ ب په‌نجیت خۆقه هیناده‌ر. کێفریشکا خائین ب سه‌د کوته‌کا خۆ ژ له‌پین رویقی رزگارکر وب حلکه حلکی گه‌هسته میرگا مه‌زن.

وئ هه‌قالا خۆ یا بچووک ل وئری دیت، کو به‌ری وئ یا هاتی.

هه‌قالا بچووک گه‌له‌ک چا‌قی خۆ دا کێفریشکا خائین و که‌ریت خۆ ژئ قه‌نه‌کر و دئ خۆ ئی ره‌ش نه‌کر، تولا خۆ ژئ قه‌نه‌کر، هه‌ردوو پیکه‌ه جارها‌کی دی بوونه هه‌قالیت باش و دلسوژ، پیکه‌ه بخۆشی ل میرگا مه‌زن ژیان..

په‌یره‌ودکر. ژبه‌ره‌ندی ده‌یته گۆتن کو شعرا په‌رناسی شعر فۆرما لیستیته و یا دویره ژ سوژی، چونکی و ئینه‌یین واقعی قه‌دگوهرین.

6- وان دگۆت مفا‌یی هونه‌ری پیشنیخستنا هونه‌ری یه‌ زنده‌باری به‌خشینا جوانی.

7- عه‌قل ل د‌ف وان ب روئ ره‌قیب و ریکخستنی رادبیت کو پیدقه‌ه دشعری دا به‌حسی ئاریشن گشتی و بابه‌تین گشتی به‌یته‌کر نه‌یین تابه‌ت ب که‌سه‌کیه.

8- وان خۆ ژ هه‌لچوون و خۆدیه‌تی دویردنیخست، وان دگۆت شعر نه‌ ناخفتنه‌کا قالا‌یه به‌لکو یا په‌یامداره و به‌رپرسیاره‌کا هونه‌ری یا هه‌ی و هندی راستین گشتی تیدا هه‌بن دئ یا به‌رتر و بلند تر بیت.

9- نارمانجا هونه‌ری خۆشی گه‌هاندنه نه‌مفا‌یه‌کی ماددی یه، کو چ په‌یوه‌ندی ب به‌یاین هه‌خلاقی ژئ قه‌ نینه.

10- جوانی جوانیا فۆرم و روخساری یه و گرنگی دانه ب لایه‌نی بابه‌تیا نه (مه‌وزو‌هیه‌تی).

11- شعر وه‌کو په‌یکه‌رتاشیی یه (په‌یکه‌ر تاشی ل د‌ف وان به‌رترترین نموونا هونه‌ری یه، چونکی نا‌هیته‌ که‌ورین ل به‌ر هزری و چا‌قی و یاره‌نه و نه یا خاپینوکه‌). له‌ورا وان بزا‌ه دکر خۆ دشعری ژئ دا په‌یکه‌رتاشیی بکه‌ن، ئانکو ژ تشتین شاش و لاوا‌ز خلاس بکه‌ن.

12- وان دگۆت چ پیگه‌ریوون د هونه‌ری دا نینه، پیدقه‌ه ئەو خۆ نزم نه‌که‌ن دا بگه‌هنه بین دی (جه‌ماوه‌ری)، به‌لکو پیدقه‌ه هونه‌ر خۆ راگرت و جفاک و تیگه‌هشتنا جفاکی وئ پیگه‌رینه‌که‌ن کو ناستی دا‌هینانا وئ یا شعری لاوا‌ز بکه‌ن، چونکی شاعر ل جوانیا دهرقه‌ی دگه‌ریت.

ژنده‌رین مفا‌ئی هاتیه وەرگرتن:

- 1- د. انطوانیوس بطرس، الادب‌ت‌عریفه، انواعه، مذا‌هیه، المؤسسة‌الحدیثه‌ للکتاب، طرابلس، لبنان، 2005.
2- د. فه‌هاد پیرمال، ریبازه‌ نه‌ده‌بیه‌کان، دهن‌گای‌نارس، 2004.
3- د. همداد حسین، ریبازه‌ نه‌ده‌بیه‌کان، هه‌ولێر، 2007.

وان ریک (وسيله) نه‌بوو، به‌لکو نارمانج بوون.

3- گرنگی ددا کلتوری یونانیی که‌فن و دژی مه‌سیحه‌تی بوون.

دنا‌قه‌روکا شعر و به‌ره‌مین وان دا دیاریوو کو ئەو گرنگی پتر دده‌نه سالو‌خدانا بابه‌تیانه و ئەوان بابه‌تین دویری خۆدی یه‌تی (ذاتیته‌تی)، هه‌روه‌سا به‌رچا‌فکرنا شینوار و جه‌مین گرتین شارستانین که‌فن ژئ (وینه، په‌یکه‌ر، رویدان) ل د‌ف وان دگرنگ بوون.

ئەو ژ گه‌له‌ک لایه‌نانقه‌ه ب ریبازا کلاسیزی کاریه‌ریبوون، بو نموونه ژلایی روه‌نی، هیزی، هویریینی دوینه‌کرنی دا، گرنگی دان ب هیره‌رکان، ئانکو تشتی زۆری بچووک.

وان یاری ب وینه و خه‌یال و جوانکاریا زمانی دکرن داکو زمانی شعری نیزیکی په‌یکه‌رتاشیی ئی به‌یت و تیکه‌لی هه‌ستان نه‌بیت، دا دهربرینی ژ راستیی بکه‌ت و لایه‌نگری تیدا دیارنه‌بیت.

خاسیه‌تین ریبازا په‌رناسیه‌تی

1- وان خۆ ژ ئه‌رکین جفاکی و ره‌وشتی دویر دنیخست، گرنگی ددا جوانناسیی و دا‌هینانا فۆرم نیقاع و موزیکا شعری. شعر ل د‌ف وان یا دویر بوو ژ سوژ و خه‌یالی، ئی گرنگی ب سنعه‌تکاریا وئ ده‌اته دان.

2- ئەو به‌ره‌ف کلتوری یونانی قه‌ دچوون، دژی مه‌سیحه‌تی بوون، له‌ورا گه‌له‌ک نیزیکی (کلاسیزمی - عه‌قل) ببوون.

3- گرنگی ددا روخساری به‌ره‌می و نا‌قه‌روک باشگو‌ه (نیهمال) دکر. ئەو ژ ساده‌یی و ساکاریا دهربرینی دویردکه‌فتن. شعر لسه‌ر ده‌ستی وان ژلایی فۆرمی قه‌ گه‌هسته‌ لو‌تکا جوانیی. ئەو دژی هوزانا فیرکرنی بوون و گرنگی ددا ریکوپیکیا روخساری و سه‌روایی.

4- وان شعر بو چینه‌کا تابه‌ته‌ جفاکی ناراسته‌ دکر، چونکی باوه‌ریا وان ئەو‌بوو کو شعر سنعه‌تکاریه نه‌ نیلها‌مه، هه‌ر ژبه‌ره‌ندی گرنگی ددا فۆرمی ژلایی دهربرین و هلبژارتنا په‌یقان. (فیکتور هیکو) ی دگۆت: فه‌ره‌ بزانی کا ئەم چاوا کارده‌کین نه‌ کا د چ دا کارده‌کین یان بو چ کارده‌کین.

5- وان بنه‌مایی هونه‌ر بو هونه‌ری

3- دهرنیخستنا شعری ژ قالیی خزمه‌تکرنا لایه‌لا.

4- به‌رچا‌فکرنا وئ جوانیا د سروشتی دا هه‌ی.

5- دویرنیخستنا شعری ژ هنده‌ک دیاردین نه هونه‌ری.

ژ ئەقان خالین بو‌ری بو‌مه دیاردبیت کو نارمانجا شعری و یا هونه‌ری ژئ ل د‌ف وان جوانی و خۆشی گه‌هاندنه ئانکو چیژ گه‌هاندنه.

گۆتی دبیرت: هونه‌ر ل د‌ف مه‌ نه‌ ئامرازه به‌لکو نارمانجه، شعر وه‌کو هونه‌رین شیوه‌کاری یه، هونه‌ر و پیشه‌یه. له‌ورا جوانیی بنه‌خشینه ئەی شاعر.

قه‌کۆله‌ر دبیرتن په‌رناسیه‌ت بو‌ ماری (10) سالان ب چالاک و به‌یژ ژیا‌یه و ل سالا (1876) ئی و هیزقه‌ه جو‌زه لاوا‌زه‌ک تیدا په‌یدابوو، بیکومان ئەقه‌ه ژئ بو‌ هندی دزفیرت کو پشتی وئ ریبازین دیرت سه‌ره‌لدان و جه‌ی وئ گرت.

شعر ل د‌ف په‌رناسیان ببوو پیشه (سنعه‌تکاری) و ئەندازه‌یه‌کا هونه‌ری دویر ژ هه‌ست و سوژان. وان دقا‌یا شعری نیزیکی په‌یکه‌رتاشیی بکه‌ن.

وان گرنگی ددا:

1- داریتنا نقیسینی (فریزی) و وردبینی دنا‌فاکرنا قالیان دا. وان رهنگ و ئاوا‌زه تیکه‌لی داریتنی دکر. دگۆت: هوزان نه‌ ده‌نگه‌دانه‌که‌ بو ئیشان سه‌رده‌می، دیسان نه‌هه‌لچوونین شاعری ژئ یه. ئەو ژ ئاسانکاری و ساده‌یا دهربرینی دویر دکه‌فتن، ژبه‌ر هندی وان جه‌ماوه‌ره‌کی بژاره (نخبه) هه‌بوو ئەوئ هه‌ز ژ جوانیی دکر و عاشقین جوانیی بن. وان باوه‌ری نه‌دینا کو شعر نیلها‌مه، به‌لکو دگۆت شعر مه‌وه‌بیه (پیشه‌یه) و شیان.

2- گرنگی ددا کی‌شا شعری ولایه‌نی سه‌ره‌قیی به‌ره‌می، هونه‌ر ل د‌ف وان ببوو فۆتوگرافیته و وینه‌کاری، وان گرنگی نه‌ددا نا‌قه‌روکی، دگۆت دقیت بابه‌تی شعری شعر بخۆ بیت، ئانکو ئەو تشتی تو دبیری نه‌هندی گرنگه‌ به‌لکو یا گرنگ ئەوه‌ کا دی وئ تشتی چاوا بیژی، ئانکو نارمانجا شعری یا دنا‌ه وئ بخۆدا قه‌شارتیه. وان گرنگی نه‌ددا نارمانجین جفاکی، هه‌خلاقی و سیاسی د به‌ره‌می دا. ئانکو شعر و هونه‌ر و به‌ره‌م ل د‌ف

په‌رناسیه‌ت

نعمت الله حامد نه‌یلی

خۆ نه‌گرتبوو هه‌تا کو ریبازا په‌رناسیزمی سه‌ره‌لدای ژنوی کار پی هاته‌کر.

گه‌له‌ک ئەگه‌ر هه‌بوون ژبوو دروستبوونا قی ریبازی، ئی بین سه‌ره‌کی ئەقه‌ه بوون:

1- پیشکه‌فتنا زانستین سروشتی (طبیعی).

2- ره‌دکرنا ره‌خنا ریا‌لیزمیان ژبو ژیا‌نی، جفاکی... هتد.

3- زنده‌روویا رومان‌تیکیان د به‌سکرنا خۆدی (زاتی) خۆ د شعری دا و وندابوون د (زاتی) خۆ دا.

(لوکنست دی لیل) ل ده‌ستیکی هنده‌ک ئیقارین نه‌ده‌بی ریکخست، دوان روونشتان دا دانوستاندین ئەده‌بی هاتنه‌ دروستکر و شعر ژئ تیدا ده‌اتنه‌ خواندن. هه‌روه‌سا ل سالا (1852) ئی وئ دیوانه‌ک دانا بنا‌قی (هه‌له‌به‌ستین که‌فن/ قصاد قديمه)، د پیشه‌کیا وئ دا گه‌له‌ک بو‌چوونین خۆ ب نا‌شکاری ل دۆر ئەقی ریبازی و ده‌سپیکا وئ دیار کربوون. په‌رناسیزمان بزا‌ه دکر کو:

- 1- شعر ببیته هونه‌ره‌کی بابه‌تیانه و نارمانجا وئ ئەو بخۆبیت.
2- نه‌خشکرنا جوانیی.

په‌رناس نا‌قی چیا‌یه‌کی بوو ل یونانی، ئەفسانه دبیرتن خوداوه‌ندی شعری ل وئری بوو. ل سالا 1866ئێ که‌سه‌کی فره‌نسی ب ریکا سو‌دی ئەقه‌ه دانا سه‌ر کۆمه‌کا هوزانان بین (40) هوزانغانین نوی و گۆته وئ کۆما شعرا‌ن (په‌رناسین هه‌قه‌رخ).

(لوکنست دی لیل) دژی ریبازا رومان‌تیکیه‌تی رابوو، ئەقه‌ه ب سه‌رکیشی قی ریبازی ده‌یته هژمارتن.

په‌رناسیه‌ت هه‌ز ژ نموونه‌گه‌ریا جوانکارانه و واقعه‌تی و ئەزموونه‌گه‌ریی دکه‌ت. لایه‌نی نموونه‌گه‌ریی دقئ ریبازی دا ژ کارتیکرنا فه‌لسه‌فا (کانست) ی دروستبوویه، وی دگۆت: به‌ره‌می ئەده‌بی خودان تابه‌ته‌ندین جه‌وه‌ری یه و جوانکاریا به‌ره‌می بتنی د فۆرمی (روخساری) وئ دایه.

په‌رناسیان ژ کارتیکرنا (کانست) ی دگۆت: دقیت شعر ژ نارمانجا جفاکی و هه‌خلاقی به‌یته دویرکر، ئەقی گۆتنی کارتیکر کربوو سه‌ر بوارین په‌رناسیزمی.

(فیکتور هیکو)، ل سالا (1829) ئی ئەقه‌ گۆتنه (هونه‌ر بو هونه‌ر) گۆتبوو، ئی جه‌ی